

Syrien i oprør: Et spørgsmål om tid

Lasse Ellegaard

Interview med forfatteren Jesper Berg, Damaskus

Pludseligt kan det gå hurtigt i Syrien, påpegede forfatteren Jesper Berg få dage før ramadanen, muslimernes hellige fastemåned. I ramadanen er 'hver dag en fredag', som man siger. Hidtil har det syriske oprør mod præsident Bashar al-Assads regime toppet en gang om ugen, når folk strømmede ud af moskéerne efter fredagsbønnen. Denne 'rytme' har givet regimet mulighed for at inddæmme oprørene lokalt – den første fredag i midten af marts var det i Dara'a, siden var det fredage i Homs, Syriens tredjestørste by, i Tel Khalkh, Jisr al-Shughrur, Banyias, i Hama med den blodige historie fra nedkæmpelsen af en fundamentalistisk opstand i 1982, videre til Damaskus' forstæder og efterhånden også i hovedstadens bykerne.

Da dette interview fandt sted var oprøret alle steder, men regimet holdt stand, fordi det ikke var alle steder på én gang. Det kan ændre sig under ramadanen, for som Jesper Berg, der hovedsagelig har boet

i Syrien siden 1994, sagde, er der ingen vej tilbage. Tre afgørende faktorer gør, at al-Assad-regimet efter hans opfattelse er nået ud over udløbsdatoen: At oppositionen ikke vil forhandle, men har valgt at boykotte regimets tilbud om dialog med henblik på demokratiske reformer – simpelthen fordi oppositionen ikke stoler på regimets oprigtighed og desuden ser deres eget lys for enden af tunnellen. At tilliden til at styret mener dets løfter om gennemgribende reformer alvorligt, ikke er til stede hos det store flertal af Syriens 23 mio. indbyggere, hvoraf 70 pct. er sunni-muslimer, 10 pct. kristne, 10. pct. kurdere og 10. pct. tilhører præsidentens sekt, alawitterne, en afskalning af shi'ismen.

Men vigtigst: at styret i sin overlevelseskamp har slettet flertallet i den økonomiske ligning, der i mere end 40 år har holdt sammen på det syriske diktatur: Kontrakten med byernes sunni-muslimske købmandsklasse og det begyndende borgerskab,

som betød at regimet fik stabilitet til gengæld for økonomisk vækst. Den kontrakt har ikke længere gyldig løbetid. Opstanden har medført stigende arbejdsløshed, virksomhedslukninger og et reelt sammenbrud i klient-forholdet mellem stat og borger. Regimets reaktion på oprøret har spillet på angsten for sekteriske modsætninger, og dermed marginaliseret det store sunniflertal – en strategisk brøler, der får vidtrækkende konsekvenser.

Som Jesper Berg formulerer det: “Det er kun et spørgsmål om tid, før regimet falder. Og pludselig kan det gå hurtigt.”

Hvordan er styrkeforholdet mellem regimet og oppositionen?

“Revoluten er tiltaget i styrke – i trappespring, så at sige – de store demonstrationer i Hama og Homs i begyndelsen af juli var jo et svar på begivenhederne i Jisr al-Shughzur, hvor regimet forsøgte en *gamechanger*, der skulle præsentere oprøret som voldeligt med det formål at udligne den forskel, oppositionen byder på, nemlig et politisk system, der ikke er baseret på vold.”

Et forsøg på at fremstille oppositionen som terroristisk?

“Netop. Regimet håbede på at fjerne oppositionens bedste kort, nemlig at den er baseret på en fundamental anderledes samfundsmodel, nemlig respekt for individet og ikke-vold. Det er det, jeg ser demonstrationerne i Hama som et svar på (hvor flere hundrede tusinde gik på

gaden 1. og 8. juli). Nu venter vi på næste tiltag fra regimet, der igen ændrer balancen.

Før regimet handler det jo om at fremstille sig selv – altså den statslige institution med voldsmonopol – som det virkelige offer. Det har været en essentiel del af fortællingen hele vejen igennem – og også i Jisr al-Shughzur, hvor oppositionen blev fremstillet som terroristisk, men hvor realiteten synes at være, at det var soldater, der vendte sig imod deres egne regimenter – jeg mener, der var 122 dræbte soldater, hvilket kræver en temmelig voldsom militær aktivitet, som kun regulære hærheder kan forårsage. Havde det været oprørernes offensiv, ville man have haft tabstal i hundredvis, måske endda tusindvis, da de er dårligt organiserede og ringe bevæbnede i det omfang, de har våben.”

Du bor i Damaskus og har fulgt revoluten fra begyndelsen, har du været uden for byen?

“En enkelt gang, hvor jeg tog op i bjergene mod nord i det område, hvor Tel Khalk er beliggende og videre gennem ‘de kristnes dal’, hvor der også bor sunni’er, nogle af dem bekendte, som jeg besøgte undervejs for at høre, hvordan de forholdt sig. Så tog jeg videre op til den landsby, hvor min kone og jeg har sommerhus.

Hvad sagde sunni’erne til dig?

“De holder en meget lav profil. Der er et lille sunni-segment i den såkaldt kristne dal, og når tabstalle-

ne gøres op, og man skal tegne et billede af konflikten, så er 95 pct. af dødssofrene unge sunni-mænd, hvorimod eliteregimenterne overvejende består af alawitter (fra præsidentens sekt) og kristne. Det er jo de unge sunni-mænd, der fortrinsvis går ud på gaderne og demonstrerer, og det dem, der dæmoniseres af det narrative, styret benytter sig af.

Dertil kommer, at regimet, der selv kommer fra et mindretal, har favoriseret andre minoritetsgrupper, som så har hjulpet med at dæmonisere flertallet – i forlængelse af de vestlige medier og den vestlige politiske diskussion, hvor hele partier eksisterer på at dæmonisere islam.”

Hvad er dæmoniseringens fokus?

“At oppositionen er salafister (salafi: oprindelse – fundamentalister, der søger tilbage til et samfund på Profetens tid), men salafister i den voldelige udgave. Man kan jo sagesens være salafist uden at være voldelig – faktisk er salafismen ikke-voldelig og apolitisk og vender ryggen til samfundets dynamik – men i den vestlige optik ses fundamentalister som militante og voldelige, og det syriske regime kører videre på den vestlige mediemyte om militant islam, som mange syrere jo også er påvirket af.”

Fortællingen er altså, at oprøret er et fundamentalistisk komplot mod den sekulære stat?

“Ja, og oven i købet – hvad der er absurd – et fundamentalistisk oprør støttet af Israel og USA. Grunden er,

at regimets overlevelsestrategi – som langt henad vejen har skaffet det legitimitet – også bygger på dets historie som udenrigspolitisk aktør, hvor det i den store, regionale fortælling repræsenterer panarabis-mens bankende hjerte og i alliance med Iran træder op mod zionismen og imperialismen i skikkelse af USA, Frankrig og Storbritannien. Regimet portrætterer oppositionen som et anslag mod den udenrigspolitiske magtbalance, de står som garanter for, og som forhindrer zionistisk og imperialistisk ekspansion og total dominans af Mellemøsten.”

Hvordan ser Damaskus-eliten – og ikke kun de traditionelle dissidenter, men de forretningsdrivende og veluddannede folk, du omgås i det daglige – på situationen?

“Den glædelige nyhed for mig, der har boet i Syrien i 15 år, er de mange tænksomme borgere, der har taget stilling til det politiske opgør, hvilket bestemt ikke altid har været mit indtryk, da folk førhen mest har haft travlt med deres egne problemer og forretninger. Men jeg har oplevet, at flere og flere giver udtryk for en holdning og ytrer sig om de mere principielle politiske tabu'er og om, hvordan livet kunne være og burde være i Syrien.

I det narrative, regimet benytter sig af, taler det om udbryderne, men til de loyale og til en vis grad de forvirrede og gråzonen, der venter med at tage stilling. Regimet har ikke demonstreret nogen inklusivitet, no-

gen udstrakt hånd, noget forsøg på at vise forståelse for oppositionens krav om samtale. Man skal jo huske, at oprøret startede i nogle små manifestationer med moderate krav, der ikke direkte angreb regimet, men fortællingen har fra begyndelsen været fastlagt: Oppositionen er forrædere, der går andre magters ærinde, og der er ikke afgørende tegn på, at styret vil ændre på det.”

Er der skepsis over for oppositionen blandt almindeligt sundt tænkende syriere? Ser man syrisk fjernsyn, er seerne jo udsat for et bombardement af propaganda, hvor unge mennesker står frem og tilstår, at de er forrædere, etc. etc. – det må vel påvirke?

“Altså – Syrien er en klientstat, og det betyder at millioner jo har deporeret deres dømmekraft og samvittighed hos regimet. Man skal også forstå at kaos og borgerkrig i nabolandene (Irak og Libanon) simrer lige under overfladen i folks bevidsthed, så der er naturligvis mange, specielt i mindretallene og specielt i byerne, som er meget utrygge ved, hvad en ukendt fremtid har at byde på. Det er uomtvisteligt.

Ikke desto mindre er der efterhånden en meget stor gruppe, der overhovedet ikke køber regimets propaganda, og som selv har taget stilling. Jeg er overrasket over, hvor mange i Damaskus, der taler kritisk og frit fra leveren – og ikke specielt hviskende – specielt når man ved, hvor mandsopdækket byen er med sikkerhedsfolk overalt. Det er umu-

ligt at bevæge sig i det offentlige rum uden at sikkerhedsapparatet er til stede på den ene eller anden måde. En hel ny flåde af fortrinsvis Hyundai-taxier er kommet på gaden, hvis chauffører ukarakteristisk tavst kører folk til de adresser, de bliver bedt om – hvis de ellers kan finde dem – uden at argumentere om pris eller drikkepenge”.

Hvordan virker den økonomiske krise konkret?

“Alle værkstedsbutikker og småindustrier, der producerer ikke-essentielle varer, har fyret folk eller er lukket. Og lukninger har nu bredt sig også til større enheder – jeg har hørt at fabrikker i Aleppo har drejet nøglen om. Folk køber kun det absolut nødvendige.”

Nu gik det ellers lige så godt økonomisk, eller hvad?

“Den reelle vækst i Syrien i Bas-hars periode har ikke været så gunstig, som det ser ud på papiret. Tager man inflation og befolkningstilvækst med i beregningen, har den reelle vækst ikke været så imponerende. Hvis BNP vokser med 2-3 pct. og befolkningen også vokser med 2,5 pct., så er der jo ikke flere penge mellem folk. Og de penge, der er kommet udefra til den syriske økonomi, er så at sige beslaglagt af en lille gruppe omkring regimet. Almindelige leveomkostninger er steget voldsomt over de sidste syv år, men lønniveauet for de fleste er ikke steget i samme takt, så mange mennesker har ikke fået andel i den

kapitalindsprøjtning, Bashars økonomiske reformer medførte fra dels Golfen, dels Libanon og Tyrkiet. Det er de øvre middel- og overklasse-lag i Aleppo og Damaskus, der har skummet fløden og har kunnet købe biler og forbrugsgoder, ikke manden på gaden. Tværtimod.

Den syriske stat havde ikke råd til alle de subsidier, der da også gradvis blev afskaffet. For få år siden kostede en liter diesel en kroners penge, og folk i systemet, der havde mulighed for det, solgte selvfølgelig det billige brændstof videre via organiserede smuglerbander til Libanon og Tyrkiet. Dieselprisen var jo også indirekte statsstøtte til landbruget, til transportvæsen og produktionsapparatet. Ved at skære i subsidierne blev byer som Dara'a i syd og Jisr al-Shughhur i nord, altså dele af landbrugs-sektoren, skåret ud af ligheden.

Man kan sige, at den liberalisering af økonomien, Bashar har fået ros for også internationalt, er ikke en liberalisering, men en *privatisering*. En af grundene til, at oprøret startede i landbrugsområderne, er nok, at bønderne føler, at regimet har vendt dem ryggen. Oveni er der så de flere år med tørke, der har affolket hele områder, men som mere handler om mismanagement, end om, at der ikke er vand nok i Syrien.

Der er ikke en ordentlig infrastruktur, der kan fordele vandet. Og en gammel national stolthed ved bomuldsdyrkning holdes bevidst ved

lige, selvom bomuld kræver masser af vand og selvom kunstvanding på sigt forsalter jorden og skaber ørken. På den måde styres det meste af makroøkonomien stadig af den gamle Baath-kommandoøkonomi, der var eneste dagsorden til langt op i 1990'erne. Systemet har siden Hafez al-Assad kom til magten i 1970 kørt på en egen træghed – Hafez var voldsomt optaget af regional politik og ignorerede strukturproblemerne i landbrug og industri, der derfor ikke blev opdateret og udviklet i takt med ændrede betingelser, som bl.a. faldende vandspejl og klimatiske forandringer.”

Så hvad har Bashars reformer handlet om, hvis ikke økonomien?

“De er ikke ideologiske i betydningen at skabe et bedre og mere retfærdigt samfund, de er ikke politiske i den forstand, at de skaber demokratisk lighed, de er pragmatisk dikterede og målrettet mod styrets overlevelse, hvorfor de heller ikke var hverken principielle eller dybtgående nok til at reformere systemet afgørende.

I den globale økonomis gode år, da Clinton kom til og op til 00'erne, var der år hvor den syriske økonomi skrumpede, så regimet havde ikke noget valg: Statens greb om økonomien måtte løsnes, og det man gjorde var ikke liberalisering, som man kaldte det, men privatisering. Op gennem 1990'erne fastholdt staten stadig sit monopol på sandheden, der også omfattede kommandoøko-

nomien – Baath-partiets ideologi var Gud, men på det økonomiske område blev ideologien gradvis skrottet.

Og da Bashar kom til i 2000 handlede det ikke længere om at forvalte den sandhed som regimet via Baath-partiet ejede, men om reelt ejerskab til landet. Og hvad betød det? Det betød private banker, det betød mobiltelekommunikation, det betød toldfri butikker ved grænserne, det betød bygge- og anlægsvirksomhed, og det handler, som også før, om at sidde på told- og afgiftssystemet.”

Hvordan?

“Hvert guvernorat har sit eget toldvæsen. Det handler om at sidde på havnene, hvor importen passerer, det handler om at sidde på en masse offentlige tjenesteydelser, og det handler om ‘tax-farming’, altså en indirekte men reel privatisering af told og afgifter næsten efter bibelsk model, hvor tolderen tager sine procenter – men ikke alle kan blive toldere, det er systemets folk, der har overtaget systemet og udnytter det til egen vinding.

I mange år har vi læst Mellemøsten som en region, der kørte efter egne retningslinjer, og den læsning har regimerne haft travlt med at bekræfte. Jeg læser Mellemøsten over de sidste ti år som en del af den management-kultur, der kom efter Murens fald, hvor ingen sætter spørgsmålstegn ved systemet. Hvor penge både er målet og midlet, og hvor administrerende direktører for store Kooperationer opfattes som halvgu-

der med gigantiske bonusordninger – et eksempel er Michael Eisner, der styrede Disney-koncernen i 1990’erne og hævdede 250 mio. dollar i gage, bonusser og aktieoptioner, hvor han 10 år tidligere blot ville blive opfattet som en ansat i firmaet.

Og det er det samme, der sker i Mellemøsten, først i Golfen, hvor pengene vælter op af jorden, og som tiltrækker arbejdskraft fra Egypten, Jordan, Libanon og Syrien. Og den kultur smitter selvfølgelig af på et land som Syrien, hvor regimet bekvemt vælger denne management-kultur som middel for at komme i sync med verden i en gradvist udvidet kontakt til den globale økonomi, om end med forsinkelse og med visse syriske ‘forbehold’. Og hvor halvguden hedder Rami Maklouf i stedet for Eisner. Og man skal se det arabiske oprørs timing som forbundet med finanskrisen i 2008, og ikke som et isoleret, spontant fænomen.”

Maklouf, fætter til Bashar al-Assad, har for nylig meddelt, at han afvikler sit enorme forretningsimperium og skænker det til velgørenhed. Forud er gået afbrændinger af filialer hans telekompagni, Syriatel. Er hans afgang tegn på at regimet har indset, at oprøret kan blive et eksistentielt problem, og nu forsøger at komme det i møde?

“Ja, det tror jeg. Det er forsøg på at vende stemningen. Men der, hvor regimet får sympati, er hos loyalister og i gråzonen, hvorimod oppositionen ikke køber den. Jeg er selv forundret over, at Rami Maklouf beskri-

ves som 'forretningsmand'. Hvis det var et liberalt samfund, kunne man sige, at han er forretningsmand, men han har jo blot tiltaget sig monopol på tax-farming i den helt store stil. Det er jo ikke, andet end på skrømt, sket i konkurrence med andre udbydere af fx teletjenester.”

Forklar lige det system?

“Det er jo et tænkt nulsum-spil, hvor man tager den velstandskage, der er i samfundet, og så prøver man at få den størst mulige del af kagen, men man er ikke interesseret i, at kagen bliver større. Så snart der dukker nogen op, som er villige til at investere, er regimet ude med grønthøsteren – konkurrenter får ganske simpelt ikke lov at knopskyde økonomien. De løber panden mod tax-farming-systemet: Der står hele tiden én i vejen med hånden rakt frem hver gang, der skal opnås en tilladelse.

Iværksættere har det svært, for ikke at sige umuligt. Dem der vil starte op, skal være velpolstrede, og de skal have indflydelse, så de kan få fjernet forhindringer. I en globaliseret økonomi er det et handicap, fordi Syrien jo dér møder andre økonomier, Kinas, Golfens, og den tyrkiske, som er langt mere strømlinede, og som nu har entret den syriske økonomi. Og eftersom regimet har brug for politiske venskaber, kan det eksempelvis ikke sige nej til at åbne dørene på vid gab til den nye bedste ven, Tyrkiet, der har tegnet milliardkontrakter i Syrien, så det bliver et

'næsten hjemmemarked'. Men indtil er der lukket for konkurrence.

Når vi taler om 'tax' er det ikke indkomstskat, det er skat på alt – på serviceydelser i et system fra bund til top. Tiggere og skopudsere betaler til politibetjente, der betaler til deres overordnede, der sender en andel videre op i systemet – pengene rejser opad i større og større cuts, jo længere de kommer op. Systemet kender man fra den romerske og byzantinske tid og igen fra den osmaniske periode; det er ældgammelt, og bygger på klient-princippet: En guvernør sendes til et område i en periode, hvor han så skatteplyndrer lokalbefolkningen og sender pengene videre til centralstyret efter en andel til sig selv.”

Hvor er en mand som Rami Maklouf placeret i det system?

“Det er svært at sige præcist, men han er jo helt inde i inderkredsen omkring Bashar. Og spørgsmålet som mange har stillet, er om han ikke i virkeligheden er stråmand for præsidenten. Vi hører jo aldrig om præsidentens forretningsinteresser, men det vil være underligt i det syriske tax-farming-system, at kransekagens nummer ét ikke nyder godt af det. Men det er ikke noget, der vides med sikkerhed – det er gisninger, der cirkulerer i Damaskus. Men det er svært at se for sig, at nummer ét lader sig overhale af andre i et samfund, hvor nyrig økonomisk magt er sat i højsædet.”

Er det måske en del af baggrunden for

den vrede, vi ser folde sig ud?

“Under Baath-ideologiens kommandoøkonomi var en enorm del af befolkningen klienter og nød godt af gratis skoler, hospitaler, universiteter, subsidier til landbruget, stats-ejede virksomheder, etc., der sikrede arbejdspladser. Da skiftet så sker, skilles nogle ud fra det system, og de har ingen steder at gå hen, eftersom der ikke findes et alternativt system, der tilbyder sig. Var det tilfældet, skulle staten jo liberalisere reelt i stedet for på skrømt, som det er tilfældet nu.

Folk kan jo ikke for alvor starte noget op, idet tingene er koncentreret omkring de store spillere i regimet og dets inderkreds. Så det man ser, er at udenlandske investorer, typisk fra Golfen, Saudi-Arabien og Qatar eksempelvis, kommer ind med kapital på verdensmarkedets vilkår. De går i kompagniskab med styret, hvorimod jeg som almindelig syrer ikke kan låne, og hvis jeg kunne, skal jeg betale 9-10 pct. i rente.

Jeg kan som almindelig borger ikke byde ind på de store projekter, der dominerer økonomien, eller blive en del af dem. De, der er droppet ud af klientsystemet, kan altså ikke komme tilbage i det økonomiske kredsløb. Det er udsigtsløst, hvad der selvfølgelig gør folk vrede. Og de offentlige ydelser – hospitaler og uddannelser – er ringere i dag, hvorfor der er åbnet private skoler og hospitaler som rene business-projekter. Men selv på de offentlige ho-

spitaller skal du i dag betale for behandling.”

Hvor er regimet henne nu? Har det stadig kontrol over staten og styr på militæret?

“Dette regime bestyrer et kontrolsystem, og det har kontrollen. Men det er også en svaghed, for du har ingen nede i systemet, der tør tage initiativer eller beslutninger af frygt for at blive fyret eller det, der er værre. Der er ikke en fælles kode, hvor man prøver at trække på samme hammel i fællesskab. I princippet tages alle beslutninger i toppen, og hvis der ikke er tale om en *no-brainer*, altså hvor systemets inert i tilsiger en beslutning, ja, så tages den beslutning ikke.

Et eksempel er guvernøren i Dara’a, der fængslede og torterede de 15 skolebørn for at male grafitti, og dermed udløste oprøret. Han tog den beslutning, fordi han var overbevist om, at han havde opbakning i staten, i systemet. At det var indenfor hans mandat, var *business as usual*, og han blev så fyret som syndebuk, men i virkeligheden reagerede han som systemet forventede. Et andet grotesk eksempel er, at Bashar al-Assad selv blev bedt om at tage stilling til, hvilke granitfliser, der skulle bruges i biltunnelen under Ummayade-pladsen. Den ansvarlige ingeniør turde ikke selv tage den beslutning.”

Regimet er stadig i kontrol, men hvor fører oprøret hen?

“Det fører til regimets fald. Enten

bliver det overvældet af stadig større bølger af protesterende – og sker det ikke, bryder styret sammen økonomisk. Enten gør oprøret arbejdet, eller også overlever regimet oprøret blot for senere at bryde sammen under økonomisk pres. Der er allerede foregået en voldsom dræning af kapital – milliarder af dollars er ført til udlandet, og økonomien er fuldstændig på hælene med et anslået fald i BNP på tre procent i 2011 – hvad jeg synes må være en nådig vurdering. Når økonomien er i kaos, vil du se revolte på revolte, simpelt hen fordi folk ikke vil vide, hvordan de kan brødføde sig selv. Det er kun et spørgsmål om tid, før der kommer et andet system. Der er 70 pct. sunni'er i Syrien, og hvis man ønsker at tænke i sekteriske termer, er det er kun et spørgsmål om tid, før de igen får en politisk rolle.

Et nyt styre vil spille en langt mindre rolle regionalt – det vil have mere end nok at gøre på de indre linjer. Det er også givet, at alliancen med Iran – og dermed Hizbollah og Hamas – vil forsvinde.

I al korthed: kan man forestille sig en udenlands intervention?

“Selv om alle synes at stritte imod, kan jeg godt forestille mig en indgriben fra NATO og arabiske allierede – måske med Tyrkiet som motor og *gamechanger*. For hvad vil Tyrkiet gøre, hvis der ankommer 200.000-300.000 flygtninge? I en situation hvor regimet bruger alle kræfter på

at sikre de store byer, Aleppo, Damaskus og Homs, og overlader de nordøstlige kurdiske områder til sig selv? Allerede nu registreres en stigning i PKK-aktiviteter ind i Tyrkiet, som Ankara er nødt til at tage stilling til.

For Europa kan det vel også blive et spørgsmål om Lex Srebrenica – at vi ikke kan leve med massakrer i baghaven. Og hvor Iran med udsigt til tab af Syrien som regionens arabiske allierede ikke vil kunne overleve uden. Det er nok der, den egentlige test ligger.”

Blå bog: Jesper Berg, født 1967 i Sønderjylland, studerede statskundskab og kunsthistorie ved Aarhus Universitet og Freie Universität i Berlin fra 1990, hvor han skrev sin debut-digtsamling, 'Ingen bedre tid' (1991). Siden fulgte digtsamlingerne 'Steler og livstavler' (1999), og 'Egne egne' (2003).

I 1993 bosatte han sig i den arabiske verden: Yemen, Kuwait, Jordan og Syrien, hvor han nu bor og er gift i Damaskus. Han har fungeret som guide for vestlige medier i Syrien og Libanon og har forestået The 'Aqqad House Media and Journalist Conference' i Damaskus, der i 2008-9 havde temaerne: 'Ejerskab til de arabiske økonomier' og 'Tyrkiets nye rolle i Mellemøsten'.

Lasse Ellegaard er Mellemøstkorrespondent for Dagbladet Information med bopæl i Beirut.